

פרשת "תולדות" מאת ציפי הורן שלי

פרשת השבוע שלנו "תולדות". תולדותיו של יצחק בן אברהם נפרשים בפנינו לא כרשימה טכנית של הולדה, כמו בפרשת "נוח", אלא כארועים שמתרחשים בתוך משפחה. יצחק היה בן ארבעים כאשר התחתן עם רבקה, הצעירה ממנו בהרבה. נערה אסרטיבית, יפה, עצמאית ובעלת דיעה, שעושה את הדרך מארם נהריים על גמל, עם השיער מתבדר ברוח והפנים גלויות. היא מתכסה רק כשהיא רואה את יצחק. כיסוי שיקבל משמעות סמלית.

מפגש בין השניים לא מבטיח טובות: רבקה נושאת את עיניה ונופלת מהגמל כאשר היא רואה את יצחק. אני חושבת שזו לא רק ראייה פיזית, אלא סוג של הבנה אינטואיטיבית למה היא נכנסת. ואכן, יצחק חי, אחרי טראומה של העקדה, בנתק מאביו ומתפנה להינשא רק לאחר מות שרה אמו.

ורבקה עקרה. מי שמתפלל לילד הוא יצחק. "ויעתור יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו." אבל כאשר זה הגיע לאולטרסאונד, היא זאת שהולכת לדרוש את ה', היא רוצה לדעת מה היא עומדת ללדת. בחורה שלא אוהבת הפתעות, היא צריכה לתכנן את צעדיה ולהתכונן לעתיד.

ואכן היא מקבלת תשובה קצת יותר מורכבת מצבע העיניים ומין הילוד: "...שני גויים בבטןך ושני לאומים ממעיך יפרדו ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר." מערכת היחסים בין שני האחים התאומים לא הולכת להיות פשוטה. יש יחסים של כובש ונכבש. הפעלים: "יפרדו, יאמץ, יעבוד – מלמדים על מערכת יחסים של מאבקים. רוב הפרשנים אומרים שרבקה הבינה שהצעיר ישלוט, אבל מבנה המשפט מאפשר להבין אחרת: שהבכור ישלוט בצעיר. המספר המקראי מביא את המידע בעמימות ולדעתי, היא לא מקרית. התאומים נולדים. "ויגדלו הנערים ויהי עשיו איש יודע ציד איש שדה ויעקוב איש תם יושב אוהלים." חז"ל בנו אצלנו תודעה שלילית לגבי עשיו. אבל אני רוצה לנסות ולנקות את הרעשים, ולקרוא את הטקסט, כמה שאפשר, קריאה נקייה.

מי שעובד קשה, הוא עשיו. הוא יוצא לציד – מתוך סיכון עצמי, כדי להביא מזון למשפחה. יעקוב, החנון האולטימטיבי, ישב באוהל, כנראה שוכב על הגב עם ספר

ומסתכל על הנוף. חלוקת התפקידים הזאת במשפחה, כבר בונה מערכת יחסים בעייתית בין שני האחים. הבעייתיות מעמיקה כאשר מתברר לנו שיש חלוקת אהבה הורית בין הילדים: רבקה אוהבת את יעקוב ויצחק אוהב את עשיו. כאשר האהבה של האבא היא תלויה בדבר: "כי ציד בפיו". ואולי – יצחק אוהב את עשיו, מפני שהוא מוכיר תודה ומלא הערכה לבנו שמסכן את עצמו למען המשפחה, בעוד השני שוכב פרקדן ומסתכל על הנוף, ועוד מתוך האוהל – שלא יחשף לשמש, חס וחלילה. ואת הילד המפונק הזה, אוהבת האמא ללא תנאי.

עשיו שבא עיף מהציד, וגווע מרעב, מוכר את הבכורה עבור נזיד עדשים. זכה ליחס של בוז, שנטבע גם בלשון העברית. קל למתוח עליו ביקורת, אבל כאשר אדם נמצא במצב של השרדות בסיסית, הוא לא פנוי לעסוק בעניינים של הרוח: זהו רגע של חולשה שיעקוב, היטיב לנצל. כנראה שבכול זאת יצא לו משהו מכול הספרים שקרא... מערכת היחסים בין רבקה ליצחק בעייתית ביותר – אין למעשה תקשורת בין השניים. הם לא מדברים, לא מנהלים דיאלוג, דברים קורים כאילו מעצמם. מה שכן, אבימלך רואה "... והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו". כדי לצחק לא צריך תקשורת בינאישית טובה. זה, כנראה, תמיד אפשר לעשות...

יצחק רוצה לברך את עשיו, ושולח אותו לצוד ולהכין לו מטעמים כאשר אהב. למה הוא שולח אותו מהבית? יצחק יכל לברך את עשיו באותו הרגע. בפועל, הוא למעשה מרחיק אותו. מה הקשר בין הברכה לאוכל? מסתמן כאילו שגם הברכה שלו תלויה בדבר. התאוריה הפוסט מודרנית עוסקת היום בטיפול המבני במשפחה. היא פונה אל האדם בתוך הקשרו החברתי – המשפחה. מחקרים הראו כי "שינויים בתוך המשפחה תורמים לשינויים בהתנהגות ובתהליכים הנפשיים הפנימיים של חברי אותה מערכת." (עמוד 18 'משפחות ותרפיה משפחתית' מינושיץ)

ואכן, רבקה שומעת, והיא גורמת לשינויים בתוך המשפחה. היא בונה את ההצגה על כול פרטיה. זו הצגה שמבוססת על תרמית, כאשר המטרה מאוד ברורה – להשיג עבור יעקוב, הילד האהוב והמועדף, את הברכה המשמעותית שניתנת לבכור, כאשר הנבואה, ששמעה פעם – בראש שלה. ממקום של מודעות והחלטה רציונלית – היא דואגת לכך שדרך יעקוב תתממש הנבואה האלוהית.

יעקוב מחופש לעשיו, ניגש לאביו, עם האוכל שרבקה הכינה. יצחק מופתע – מה כול כך מהר חזרת מהציד?

השאלה הזו מכניסה ספק. " ויגש יעקוב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקול קול יעקוב והידים ידי עשו". יצחק אולי כבד ראייה, אבל זה לא הופך אותו לטיפש. מתעורר החשד שיצחק ידע שזהו יעקוב, ובכול זאת נתן לו את הברכה: "יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים הווה גביר לאחריך וישתחוו לך בני אמך אוררך ארור ומברכך ברוך." (כז פס' 29), זאת ברכה משמעותית כי יש בה הכרעה לגבי מי מבין התאומים ישלוט. על זה היה כול המאבק; על העתיד – מי מבין העמים ישלוט – העם שיווצר מיעקוב או העם שיווצר מעשיו.

החשד לגבי ההתנהלות של יצחק גוברת כאשר בסופו של דבר, כאשר כול התרמית מתגלה – יצחק לא מחרים או מגנה את יעקוב. הוא קורא אליו את יעקוב ומברך אותו שוב, למען הסר ספק.

יצחק, כנראה, ראה שיעקוב הוא הראוי לקבל את הברכה, והוא לא היה מסוגל להגיד את הדברים לעשיו. יצחק לא היה מסוגל, ואולי לא ידע איך - לבוא לעשיו ולנהל איתו דיאלוג פתוח, כן ואמיתי. אז אולי התרמית נתנה ליצחק פתרון נהדר. הוא ידע. ההורים האלה שאין ביניהם תקשורת טובה - היו זקוקים לשקרים ולתרמית - כדי לעשות את הדבר הנכון, אבל לא חשבו על ההשלכות.

"ויאמר עשיו אל אביו הברכה אחת היא לך אבי, ברכני גם אני. וישא עשיו קולו ויבך". עשיו בוכה כי אביו לא האמין בו מספיק כדי לנהל שיחה איתו, אלא בחר לרמות אותו. עשיו מרגיש מנוצל, לא רק על ידי אמו – עכשיו גם על ידי אביו. אולי זו סיבת התגובה: "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד..." לדעתי, יצחק קלט איזה נזק עצום נגרם בכך ששיתף פעולה עם התרמית של רבקה. ואכן, עשיו הפנה את זעמו ליעקוב, ונשבע לרצוח אותו.

למרות הכול, עשיו נשאר נאמן לאביו: "וירא עשיו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו." ולכן הלך לישמעאל, האח של סבו, ונשא לו אישה מתוך המשפחה. הוא גם סולח ליעקוב ובמפגש שעומד להתקיים בין השניים, יעקוב מתכוון למלחמה בעוד שעשיו מתרגש עד דמעות לראות אותו. אולי עשיו הבין שהוריו אחראים לכול התסבוכת המשפחתית. במפגש ביניהם נפל על צווארו של יעקוב ובכה.

נתקלתי בשיר מקסים, שמתאים למרים ילין שטיקליס לכתוב, אבל מסתבר שהוא מבראשית רבה.

הדס ועצבונית היו גדלים זה על גבי זה
וכך כף דומים היו

עד כי לא נתן ה' להבחין איזה מן העלים עליה של הדס הוא,
ואיזה של עצבונית.
אך כאשר גדלו ופרחו
נתן ההדס ריחו
ואלו צמח העצבונית נתן חוחו (קוצים).

על פי בראשית רבה פרשה ס"ג

מי העצבונית ומי ההדס? ולמה כשגדלו ההדס נתן ריחו והעצבונית קוצים? האם זה באופיים, או שיש השפעות סביבתיות? במשפחה של יצחק בן אברהם, אולי הדברים יכלו להתפתח אחרת אם התקשורת בין ההורים היתה טובה יותר. הטרגדיה היא – שהם חושבים אותו הדבר, המטרה היא ראויה, אבל הדרך – שגויה. והתוצאה – הרת אסון. עד עצם היום הזה.

התורה מציגה בפנינו מורכבות משפחתית, ועמימות לאומית. ולהבנתי, הדברים לא מקריים. במישור האישי היא דורשת מאיתנו זהירות כהורים, – להיזהר מהכללות, מנקיטת עמדה חד משמעית, ובטחון עצמי מופרז של כזה ראה וקדש. העצבונית לא חייבת לגדל קוצים וההדס לא תמיד נותן את ריחו.

ברמה הלאומית – אולי הגיעה הזמן להתסכל על עשיו אחרת? אולי אין רשע גמור וצדיק גמור בתוך המאבק הלאומי על הבכורה על הארץ הזאת? וגם אחרי שנבחרנו, והרי ברור

שנבחרנו, להיות לעמו המועדף של הקדוש ברוך הוא, אולי כדאי שנתנהג בצניעות. חטא ההיבריס שנוא על כול האלים, והוא נמצא בבסיס של הטרגדיה. אולי מזכור שרבקה אמנו, התערבה בתוך הנבואה האלוהית, וזה מביא איתו הרבה אחריות, הומניות ואמפטיה כלפי האחר? וכדבריו של הרב השל: " החשיבות של היהדות...אינה טמונה בתרומתה להשרדותו של עם ספציפי, אלא בהיותה מקור של עושר רוחני, מקור של משמעות רלבנטית לכלל העמים."

שמעתי לאחרונה את כלתו של הרב פרומן. מתנחלת שנפגעה בפיגוע דקירה כאשר הייתה בהריון. היא אומרת שבעקבות הדקירה, חל בה שינוי גדול. היא ראתה מקרוב את הדוקר, ראתה ילד בן 15, מפוחד ומבולבל. ואחרי הכעס, והשינאה ורגש הנקם – היא ראתה את פניו של המחבל מול עיניה – ובא השינוי: היא הפסיקה לשנוא, והתחילה להבין. היא היום שייכת לפורום שמנהל מפגשים בין מתנחלים לפלשתינאים, לדיאלוג - למען גישור וחיים בשלום. זה מופלא בעיני.

בדרכה הנסתרת התורה משאירה לנו מקום נרחב לבדיקה, לפרשנות ולהתבוננות. אני נושאת תפילה שנצליח, שני הלאומים, לנקות מעצמנו, לפחות חלק מהרעשים שהצטברו במשך השנים, ונוכל לנהל דיאלוג פתוח, להביא להבנה, לירידת מפלס העויינות, ובעזרת ההבטחה האלוהית - גם להשכין שלום. **אולי הגיע הזמן ליצור את התנאים שעשוי יפול על צווארו של יעקוב ויבכה?** שבת שלום.

צפורה הורן-שלי